

บทที่ 2

ทฤษฎี กรอบแนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในอดีต “บ้าน” คูเหมือนจะเป็นโลกทั้งหมดของผู้หญิง งานทั้งหลายทั้งปวงอันเกี่ยวข้องกับบ้าน รวมถึงสุขภาวะของครอบครัว จึงตกอยู่ในภาวะความรับผิดชอบของเธอ และแม้ในปัจจุบันที่เป็นสังคมเมือง หรือสังคมอุตสาหกรรม ผู้หญิงต้องออกมาดิ้นรนเพื่อปากท้องของตนเอง และครอบครัว จะด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจหรือด้วยเหตุผลอื่นใดก็ตาม งานบ้านก็ยังเป็นภารกิจหลักโดยกำเนิดของผู้หญิงอยู่ดี ความเป็นจริงที่เห็นได้ดังกล่าวในทางทฤษฎีมีการมองว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากไม่มีความเสมอภาคระหว่างเพศ ระหว่างผู้ชายและผู้หญิง โดยนับแต่มีการสถาปนาระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ขึ้นมาในสังคม ก็ได้มีการใช้เพศเป็นเครื่องแบ่งงานกันทำเกณฑ์แบบง่าย ๆ ที่มักถูกนำไปใช้เป็นเครื่องแบ่งก็คือ ส่วนใหญ่แล้วผู้ชายจะออกไปทำงานนอกบ้าน ส่วนผู้หญิงจะรับผิดชอบงานในบ้าน

งานที่ถือได้ว่าบุกเบิกการวิเคราะห์ความไม่เสมอภาคระหว่างเพศคือ หนังสือเรื่อง “เพศที่สอง” (Le deuxieme sex) ซึ่งซิโมน เดอร์ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir)¹ กล่าวไว้ว่า “เราไม่ได้เกิดมาเป็นหญิงหากแต่เราเป็นหญิงเมื่อภายหลัง” โบวัวร์หมายความว่า ความเป็นหญิงไม่ได้เป็นสิ่งที่กำหนดโดยธรรมชาติจากฮอร์โมนหรือบรรจอยู่ในช่วงใดช่วงหนึ่งของสมองของผู้หญิง²

เมื่อความแตกต่างทางสรีระไม่ใช่ตัวกำหนดสถานภาพที่ค้อยกว่าของผู้หญิง สิ่งที่จะต้องคำนึงก็คือ กระบวนการทางสังคม วัฒนธรรมที่สร้างความเป็นผู้หญิงขึ้นมาทั้งในระดับของรูปสัญลักษณ์ทางร่างกายและจิตใจ³ ผู้หญิงเติบโตขึ้นมาเพื่อสร้างความพอใจให้ผู้อื่น (ผู้ชาย) เท่านั้น เธอเป็นเพียงอื่น (Others) มิใช่ตัวตน (Self) ในความหมายของปรัชญาเอกซิสตองซิเชี่ยลิสต์ ผู้หญิงจึงไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดเป็นไปของโลก การถูกปฏิบัติในฐานะของผู้สร้างประวัติศาสตร์นี้เองที่ทำให้ผู้หญิงคูเหมือนจะตกอยู่ในฐานะที่ค้อยกว่ามาโดยตลอด

¹ดูรายละเอียดได้ใน จีรติ คิงส์ทีย์, ผู้หญิง แรงงาน และชีวิตครอบครัว: วิวิเคราะห์การกดขี่สตรี, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 1 (2524) : 17.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

³สุจิตา ดันรัชนันท์ และจีรติ คิงส์ทีย์, ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา” รวมประเด็นปัญหาสตรี, อมรา พงศาทิพย์,บรรณาธิการ (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 46.

โบว์วอร์เห็นว่า หน้าที่ในการให้กำเนิดและสืบพันธุ์มนุษยชาติเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการปลดปล่อยสตรีเพศ และยิ่งในบริบทของสังคมนิยมด้วยแล้วการกบฏสตรีเพศมีแต่จะทวีความเข้มข้นขึ้น อย่างไรก็ตาม เธอไม่เห็นพ้องกับเองเกลส์⁴ ที่ว่าระบอบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในปัจจุบัน การผลิตเป็นที่มาของการเอารัดเอาเปรียบผู้หญิง เพราะการกบฏสตรีมีมาก่อนการกบฏทางชนชั้นด้วยซ้ำ ดังนั้นการปฏิวัติสังคมนิยมอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอต่อการเปลี่ยนแปลงสถานภาพสตรี เธอเรียกร้องให้ขบวนการผู้หญิงพัฒนาจิตสำนึกที่จะมีชีวิตอิสระของตนเอง

มีผลงานจำนวนไม่น้อยที่วิเคราะห์ความไม่เสมอภาคของผู้หญิงที่ดำเนินรอยตาม ซิโมน เคอร์ โบว์วอร์ อย่างเช่น เคท มิลเลทท์ (Kate Millet) ก็คือ “การเมืองเรื่องเพศ” (Sexual Politics) มิลเลทท์ได้ขยายความหมายของคำว่าการเมืองออกไปว่าหมายถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคู่ของความสัมพันธ์นั้น ๆ แม้แต่ความสัมพันธ์ที่เป็นเรื่องส่วนตัวที่สุด เช่น เรื่องเพศก็อยู่ในเกณฑ์ด้วย⁵ นั่นคือ เพศเป็นปัจจัยกำหนดสถานภาพที่มีนัยทางการเมืองซึ่งสังคมสร้างขึ้นมา มิใช่เป็นเรื่องทางชีวภาพ สถาบันทางการเมืองเรื่องเพศนี้ก็คือ “ระบบชายเป็นใหญ่” (Patriarchy) นั่นเอง

มิลเลทท์ถือว่าการครอบงำผู้หญิงโดยผู้ชายเป็นการกบฏที่สำคัญที่สุด เพราะดำรงอยู่นานในประวัติศาสตร์และเป็นปรากฏการณ์สากลที่อยู่เหนือขอบเขตชุมชนและสังคม ทั้งยังเป็นพลังผลักดันหลักของสังคมอีกด้วย⁶ เธอกล่าวว่

“สังคมของเราเป็นสังคมที่ชายเป็นใหญ่เช่นเดียวกับอารยธรรมอื่น ๆ ในประวัติศาสตร์ ความจริงข้อนี้ประจักษ์ชัดในทันทีที่เราตระหนักว่าหนทางแห่งอำนาจในสังคมล้วนอยู่ในกำมือของผู้ชายไม่ว่าจะเป็นเรื่องทหาร อุตสาหกรรม เทคโนโลยี มหาวิทยาลัย ตำแหน่งการเมือง การเงิน การคลัง รวมถึงการใช้กำลังบังคับของตำรวจ”⁷

⁴ เรื่องเดียวกัน , หน้า 18.

⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 26.

⁶ กาญจนา แก้วเทพ, ผู้หญิง: ชีวิตส่วนตัว ครอบครัว และระบบทุนนิยม, ปาจารย์สาร, (ม.ค.-เม.ย. 2530), : 26.

⁷ จีรติ คิงคัททีย์, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง, หน้า 18.

⁸ สุริยา ต้นธำนิภรณ์ และ จีรติ คิงคัททีย์, รวมประเด็นปัญหาสตรี, หน้า 48.

แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าระบบชายเป็นใหญ่ที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างไร ทั้ง ๆ ที่ผู้หญิงก็มีสิทธิ การศึกษา และรายได้ของตนเองพอสมควรแล้ว ในเรื่องนี้เธอให้เหตุผลว่า กระบวนการอบรมบ่มเพาะทางสังคมที่เริ่มตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้ผู้หญิงยอมรับการกำหนดบทบาท โดยมีเพศเป็นตัวกำหนดคตายตัว (Sex-Role Stareotype) รวมทั้งยอมรับแบบแผนการจัดสรร อำนาจอย่างไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง⁹ ซึ่งหมายความว่า ระบบชายเป็นใหญ่ยังคงบริหาร งานอยู่อย่างมีประสิทธิภาพผ่านอุดมการณ์ความเป็นชายและความเป็นหญิง โดยมีขบวนการและ สถาบันทางสังคมถูกใช้เป็นเครื่องมือ

ความพยายามที่จะขยายทฤษฎีเชิงวิพากษ์วิเคราะห์สังคมตามแนวทางมาร์กซิสต์ซึ่งเป็น ช่วงเวลาได้เกี่ยวข้องกับงานของมิลเดทท์ ก็คือ งานของซูลาสมิท ไฟร์สโตน (Shulamith Firestone) เธอได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง "จิตวิทยาแห่งอำนาจ (Power Psychology) มาอธิบายลักษณะครอบครัวชีวภาพ (Biological Family)¹⁰ ซึ่งเธอถือว่าเป็นตัวแบบผลิตความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาค ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย หรือชนชั้นทางเพศนั่นเอง ด้วยว่าสภาพทางสรีระของผู้หญิงจะต้องให้ กำเนิดบุตร และตัวอ่อนของมนุษย์ต้องพึ่งพาแม่เป็นเวลานาน ทั้งยังมีประจำเดือน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นข้อจำกัดที่ทำให้สถานที่ของผู้หญิงคับแคบอยู่เพียงในบ้าน และหล่อหลอมจิตใจผู้หญิงให้ต้อง พึ่งพาผู้ชายอยู่เสมอ

"ชนชั้นทางเพศ (Sex class) ก่อกำเนิดขึ้นโดยตรงจากความเป็นจริงทางชีวภาพ กล่าวคือ ผู้ชายและผู้หญิงถูกสร้างขึ้นมาต่างกัน และมีสิทธิไม่เท่าเทียมกัน แม้ความแตกต่างนี้อาจจะไม่นำไปสู่ระบบชนชั้นหรือการครอบงำเสมอไป ดังที่โบว์วรีได้แสดงไว้แล้วก็ตาม แต่ความแตกต่างที่มีบทบาทต่อการสืบทอด เผ่าพันธุ์มนุษย์และบทบาทนี้เองเป็นที่มาของชนชั้นทางเพศ ครอบครัวชีวภาพ เป็นการแจกแจงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในตัวเองอยู่แล้ว"¹¹

⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 48.

¹⁰ กาญจนมา แก้วเทพ , ปาจารย์สาร , หน้า 26.

¹¹ Shulamith Firestone, The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution. (New York, 1970), อ้างถึงในสุจิตา ตันชัยนันท์ และจิรติ คิงคภักดิ์, รวมประเด็นปัญหาสตรี, หน้า 51.

ไฟร์ส โคนเสนอให้ล้มล้างสถาบันครอบครัวชีวภาพเพื่อทำให้ความแตกต่างทางกายภาพระหว่างเพศชายและหญิงหมดความหมายต่อการสืบพันธุ์โดยสิ้นเชิง¹² จากจุดนี้การปลดปล่อยสตรีดูเหมือนจะเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการเท่านั้น¹³ อาทิเด็กหลอดแก้ว เป็นต้น

งานเขียนที่กล่าวได้ว่าเริ่มกระแสดุษฎีที่ใช้วิเคราะห์บทบาทของผู้หญิงโดยใช้มาร์กซิสต์ในการวิเคราะห์คือ จูเลียต มิตเชลล์¹⁴ แนวทางของมิตเชลล์ก็คือ เธอเชื่อมั่นในวิธีการของสังคมนิยม เธอยืนยันว่าความคิดของนักลัทธิมาร์กซ์รุ่นเก่า เช่น มาร์กซ์ เองเกิลส์ และเลนินที่เกี่ยวกับการปลดปล่อยสตรีนั้นยังเป็นเพียงเป้าหมายอุดมคติ แต่มิได้เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นเนื้อเดียวกับโครงสร้างทางทฤษฎีมาร์กซิสต์ ดังนั้นจำเป็นต้องสร้างทฤษฎีสังคมนิยมว่าด้วยการกดขี่สตรีและปัญหาครอบครัวขึ้นมาใหม่ เธออ้างว่า “ขบวนการเฟมินิสต์จะต้องตั้งคำถามที่เกี่ยวกับผู้หญิง แต่ก็ต้องพยายามให้ครอบคลุมคำตอบแบบมาร์กซิสต์ด้วย”¹⁵

สำหรับมิตเชลล์ การกดขี่ผู้หญิงมีต้นตอมาจากอุดมการณ์ความเป็นหญิงซึ่งเป็นสากลและไม่เปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ ผู้หญิงเป็นผลผลิตของความคิดซึ่งถูกถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการอบรมทางสังคม¹⁶ ดังนั้นโดยการขึ้นอยู่กับฐานของมาร์กซิสต์กรอบการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางเพศจะต้องขยายกว้างออกไปกว่าเดิม มิเชลล์เสนอให้วิเคราะห์สภาวะสตรีในทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการผลิต การผลิตซ้ำ (สืบทอดการผลิต) ด้านการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกใหม่ และด้านปัญหาเพศกรรม (Sexuality)¹⁷ นอกจากนี้สิ่งซึ่งน่าจะเป็นหัวใจของการวิเคราะห์คือลักษณะที่แน่นอนของการแบ่งงานระหว่างเพศ และนัยของความสัมพันธ์ดังกล่าวต่อความสัมพันธ์แห่งอำนาจระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในเงื่อนไขประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน ในขณะที่เดียวกันก็จะต้องค้นหาความเชื่อมโยงระหว่างความสัมพันธ์ดังกล่าวกับความสัมพันธ์ทางชนชั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งปริมณฑลซึ่งจะต้องตีให้แตกในการศึกษาก็คือ ครอบครัวและการแบ่งงานระหว่างเพศ¹⁸

¹² เรื่องเดียวกัน . . , หน้า 46.

¹³ จีรติ ดิงศภัทย์ , วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง , หน้า 24.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน . . , หน้า 24.

¹⁵ กาญจนา แก้วเทพ , ปาจารย์สาร , หน้า 27.

¹⁶ จีรติ ดิงศภัทย์ , วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง , หน้า 19.

¹⁷ กาญจนา แก้วเทพ, ข้อพิจารณาในการวิเคราะห์ปัญหาสตรี ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง-วัฒนธรรม, วารสารสังคมศาสตร์ (สิงหาคม 2528) : 92.

¹⁸ สุจิตา คันชัณันท์ และ จีรติ ดิงศภัทย์ , รวมประเด็นปัญหาสตรี, หน้า 53.

ความพยายามสร้างทฤษฎีในแนวนี้อาศัยข้อคิดบางประการที่ปรากฏอยู่ในงานของ มาร์กซ์และเอนเงิลส์เกี่ยวกับกระบวนการสืบทอดชีวิตทางสังคม ทั้งในแง่การดูแลรักษาให้สมาชิก ปัจจุบันมีกำลังแรงงานที่จะทำมาหากินดำรงชีวิต และการสร้างสมาชิกรุ่นใหม่เพื่อทดแทนคนรุ่นเก่า รวมตลอดถึงการชำระรักษาแบบแผนความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ระหว่างคนในสังคมอีกด้วย กระบวนการที่กล่าวมานี้มักจะเรียกกันในศัพท์บัญญัติแบบมาร์กซิสต์ว่า "การผลิตซ้ำทางสังคม" (social reproduction)

มาร์กซ์เห็นว่า "การผลิตซ้ำทางสังคม" สำคัญเท่าเทียมกับกิจกรรมการผลิตเพื่อสนอง ความจำเป็นในการดำรงชีวิตและการผลิตความต้องการใหม่ ๆ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้เพื่อตอบสนองความต้องการในการผลิต

"โอกาสที่สามซึ่งเข้าสู่พัฒนาการประวัติศาสตร์ตั้งแต่แรกเริ่มเลยทีเดียวก็คือการ ที่คนซึ่งสร้างชีวิตของตนเองขึ้นใหม่ทุก ๆ วัน เริ่มสร้างคนอื่น ๆ ท่ามกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง ระหว่างพ่อ แม่ ลูก ซึ่งก็คือครอบครัวนั่นเอง แรกทีเดียว ครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมเพียงอย่างเดียว แต่ต่อมาเมื่อความจำเป็นที่เพิ่มขึ้นก็นำไปสู่ความต้องการใหม่ ๆ ความสัมพันธ์ใน ครอบครัวจึงกลายเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นรอง... แน่นอน เราต้องไม่เข้าใจไปว่า ทั้งสามด้านของกิจกรรมทางสังคมนี้เป็นขั้นตอนสามขั้น ตามลำดับก่อนหลัง หากแต่เป็นสามขณะซึ่งดำรงอยู่พร้อม ๆ กันมาตั้งแต่รุ่งอรุณแห่งประวัติศาสตร์ และตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์คนแรก ๆ และยังคงเป็นเช่นนี้อยู่ตราบนานเท่านาน"¹⁹

อย่างไรก็ตาม เมื่อมาร์กซ์เห็นว่า ประวัติศาสตร์ได้คลี่คลายไปในแนวทางที่ครอบครัว กลายเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นรองนั้น มาร์กซ์ไม่ได้ให้ความสนใจต่อความสัมพันธ์ ระหว่างเพศ (gender relation) ในการวิเคราะห์สังคม ยิ่งกว่านั้น ข้อความบางตอนของมาร์กซ์ชวน ให้ตั้งข้อสงสัยว่ามาร์กซ์ อาจจะเห็นว่าปัญหานี้เป็นเรื่องที่ถูกกำหนดโดยธรรมชาติ

¹⁹Karl Marx. "The German Ideology" London: Laurence & Wishart, 1970. อ้างถึงใน สุจิตา ตันชัยนันท์ และจิริติ ดิงศภัทธี, รวมประเด็นปัญหาสตรี, หน้า 54.

Marx เขียนไว้ใน The German Ideology ว่า

"ที่นี่ การผลิตชีวิต ทั้งแรงงานของคน ๆ หนึ่งเอง และแรงงานใหม่จะเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะสองด้าน ในด้านหนึ่ง เป็นความสัมพันธ์ทางธรรมชาติ อีกด้านหนึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ลักษณะสาระของสังคมจะต้องศึกษาโดยเชื่อมโยงกับการพัฒนาในประวัติศาสตร์ของการผลิตและการแลกเปลี่ยน"²⁰

และใน Capital Vol.1 Marx กล่าวว่า

"การดำรงรักษาและสืบทอดชนชั้นผู้ใช้แรงงานเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการผลิตซ้ำของทุน และต้องเป็นเช่นนี้อยู่ตลอดไป แต่นายทุนอาจจะปล่อยให้สัญชาตญาณของผู้ใช้แรงงานที่จะรักษาตัวเองและสืบทอดลูกหลานรับผิดชอบต่อการกินนี้ได้อย่างปลอดภัย"²¹

แต่ความจริงนั้นระบบทุนนิยมพยายามกำกับการผลิตสืบทอดแรงงานไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ตัวอย่างเช่น ในกระบวนการผลิตในระบบทุนนิยมที่ก้าวหน้า ใช้วิทยาการระดับสูง และต้องการแรงงานที่มีฝีมือ ซึ่งหมายถึงต้นทุนในการผลิตแรงงานดังกล่าวย่อมสูงขึ้นด้วย ระบบทุนนิยมได้หาทางออกด้วยการผลักดันให้รัฐเข้ารับภาระมากขึ้นทางด้านการศึกษาและสุขภาพของกรรมกร ดังที่ปรากฏในรูปแบบของรัฐสวัสดิการ

เองเกลส์ คูเหมียมจะเสนอแนวทางการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างระบบชายเป็นใหญ่และวิถีการผลิตได้ละเอียดอ่อนกว่ามาร์กซ์ เพราะเองเกลส์ตระหนักว่า เรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศเป็นปัญหาที่ควรแก้การอธิบายในตัวของมันเอง ถึงแม้เองเกลส์จะมองระบบชายเป็นใหญ่ในแง่ของการจัดแบ่งงานในครอบครัวเช่นเดียวกับมาร์กซ์ ในหนังสือ The Origin of Family, Private Property and the State²² เองเกลส์ชี้ให้เห็นว่า พัฒนาการทางเศรษฐกิจและพลังการผลิตของสังคม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว ซึ่งมีผลกระทบไปถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวรวมทั้งการกดขี่ทางเพศที่ฝ่ายชายกระทำต่อหญิง "ความพ่ายแพ้อันเป็นประวัติศาสตร์ของสตรีเพศ" เกิดขึ้นเมื่อพลังการผลิตได้พัฒนาถึงขั้นที่มนุษย์รู้จักล่าสัตว์และเพาะปลูก ประสิทธิภาพ

²⁰ Karl Marx. "The German Ideology" อ้างถึงใน สุจิตา ตันชัยนันท์ และ จิรติ ดิงศกัทธิ, รวมประเด็นปัญหาสตรี, หน้า 48.

²¹ เรื่องเดียวกัน ., หน้า 54

²² F. Engels, The Origin of the Family, Private Property and the State, 1884. และอุททาบสายประดิษฐ์ อ้างถึงใน สุจิตา ตันชัยนันท์ และจิรติ ดิงศกัทธิ, รวมประเด็นปัญหาสตรี, หน้า 55.

ในการผลิตสูงพอที่จะก่อให้เกิดส่วนเกินของสังคม ผู้ชายในฐานะที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตในการล่าสัตว์ เข้าควบคุมส่วนเกินดังกล่าว เป็นที่มาของกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในทรัพย์สินและความไม่เท่าเทียมทางชนชั้น เองเกลส์กล่าวว่า รูปแบบแรกของชนชั้นก็คือ การแบ่งชนชั้นระหว่างเพศชายและเพศหญิงนี้เอง ในเวลาเดียวกัน ยานางทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่าของผู้ชายอำนวยความสะดวกให้ผู้ชายสามารถควบคุมร่างกายและเพศสัมพันธ์ของผู้หญิงโดยอาศัยสถาบันการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว (monogomy) ซึ่งใช้กับผู้หญิงฝ่ายเดียว ทั้งนี้เพื่อให้แน่ใจว่า ทรัพย์สินที่สะสมได้จะตกเป็นของทายาทของตนอย่างแน่นอน ในขณะที่ร่างกายและแรงงานของผู้หญิงตกอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ชาย ผู้หญิงก็ถูกกีดกันจากการผลิตร่วมของสังคม "งานบ้านถูกจัดให้อยู่ในปริมาณส่วนบุคคล ส่วนกิจกรรมการผลิตอื่น ๆ ถือเป็นปริมาณส่วนตัวสังคม และกลายเป็นกิจกรรมประเภทเดียวที่ยอมรับกันว่าเป็น "งาน" ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ"

ถึงแม้เองเกลส์จะให้ความกระจ่างถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงและเสริมซึ่งกันและกันระหว่างชนชั้นและเพศ และชี้ให้เห็นชัดเจนว่ากำเนิดสมบัติส่วนบุคคล มีผลให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องควบคุมและถือกรรมสิทธิ์ในตัวผู้หญิงในฐานะผู้ให้กำเนิดทายาท ดังนั้น ถ้ากรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลถูกทำลายลงและปัจจัยการผลิตเปลี่ยนเป็นของสังคมแล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นอันใดที่จะต้องควบคุมผู้หญิงต่อไป ยิ่งกว่านั้น เองเกลส์เห็นด้วยกับมาร์กซ์ว่า การที่ผู้หญิงเข้าสู่กระบวนการผลิตทางสังคมในระบบทุนนิยม ทำให้พื้นฐานทางเศรษฐกิจของการกดขี่ชายกระทำต่อผู้หญิงหมดไปด้วย

จุดนี้เองที่เองเกลส์ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า ถึงแม้เองเกลส์จะเห็นลักษณะเฉพาะของการกดขี่ระหว่างเพศ แต่แนวโน้มที่จะมองประวัติศาสตร์แบบวิวัฒนาการเป็นขั้นตอน ทำให้เองเกลส์ไม่เห็นความจำเป็นของยุทธศาสตร์ปฏิวัติเพื่อการปลดปล่อยสตรีเพศ²³

แนวทางการศึกษาความเป็นจริงเกี่ยวกับชีวิตของผู้หญิงโดยมองจากแง่มุมของ "การผลิตทางสังคม" นี้จะให้ความสนใจต่อบทบาทของผู้หญิงในฐานะผู้สามารถให้กำเนิดคนรุ่นใหม่เป็นสำคัญ จุดเริ่มต้นทางทฤษฎีของแนวทางการศึกษานี้ก็คือข้อเสนอว่าความขัดแย้งในสังคมเพื่อควบคุมการผลิตและการทำมาหากินเป็นพลังหลักที่ทำให้สังคมเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะ

²³ Lise Vogel, *Marxism and the Oppression of Women: Toward A Unitary Theory*, Pluto Press, 1983, p.73-92, อ้างถึงใน สุจิตา ดันจันันท์ และจิริติ ดิงศภัทย์, *รวมประเด็นปัญหาสตรี*, หน้า 56.

อย่างยิ่งในสังคมซึ่งมีการแบ่งแยกและเอารัดเอาเปรียบทางชนชั้น ชนชั้นที่เป็นใหญ่จำเป็นต้องควบคุมแรงงานที่สร้างผลผลิตส่วนเกินอันเป็นที่มาของความมั่งคั่งของตน ดังนั้น การมีแรงงานและการสร้างแรงงานใหม่มาทดแทนแรงงานเก่าที่ไม่สามารถทำการผลิตได้อีกต่อไปจึงเป็นเงื่อนไขที่จะขาดมิได้สำหรับการผลิต แรงงานที่มาทดแทนนี้อาจได้มาโดยวิธีการต่าง ๆ เป็นต้นว่า แรงงานที่มาจากสังคมอื่นที่ตกอยู่ในอำนาจ เช่น แรงงานทาสสงครามในอดีต หรือแรงงานอพยพในปัจจุบัน แต่ตามปกติแล้วกระบวนการที่สร้างแรงงานใหม่ขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอก็คือ การทดแทนคนรุ่นเก่าด้วยคนรุ่นใหม่ นั่นเอง ด้วยเหตุนี้ความสามารถของผู้หญิงในฐานะเพศที่ให้กำเนิดคนรุ่นใหม่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมที่มีชนชั้น และการควบคุมร่างกายและเพศสัมพันธ์ของผู้หญิงจึงเป็นเรื่องสำคัญ"²⁴

เมื่อพิจารณาในแง่มุมนี้ พื้นฐานของฐานะของผู้หญิงในสังคมที่มีชนชั้นจึงเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้หญิงกระทำภายในกระบวนการสร้างแรงงานทดแทนนี้ อันได้แก่ การให้กำเนิดและเลี้ยงดูเด็ก การหุงหาอาหาร ทำความสะอาด ซักผ้ารีดผ้า ถ้างด้วยล้างขาม ฯลฯ ซึ่งเราจะรวมเรียกว่า "งานบ้าน" เท่าที่เป็นมาประวัติศาสตร์ กิจกรรมเหล่านี้กระทำในขอบเขตความสัมพันธ์ทางสังคมที่เราเรียกว่า "ครอบครัว" ซึ่งมีรูปแบบต่าง ๆ กัน และเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ภาพทางสังคมอื่นๆ ต่างกันด้วย ยกตัวอย่างเช่น ในสังคมแบบเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ งานที่เป็นเรื่องของการผลิตและงานบ้านยังไม่ได้แบ่งแยกกันโดยเด็ดขาด ครอบครัวแบบขยายเป็นทั้งหน่วยการผลิตทางเศรษฐกิจ และหน่วยของความสัมพันธ์ทางเครือญาติ แต่ในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่หรือสังคมทุนนิยมนั้นได้แยกระบบโรงงาน ได้แก่ "สถานทำงาน" และ "บ้าน" ออกจากกัน กิจกรรมเพื่อการผลิตกระทำในที่ทำงาน และแรงงานจะได้ค่าตอบแทนในรูปของค่าจ้าง ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวกับ "การผลิตซ้ำทางสังคม" ยังคงกระทำอยู่ภายในครอบครัว งานบ้านกลายเป็นสิ่งที่ผู้หญิงทำในฐานะผู้ให้บริการ ไม่มีค่าจ้างตอบแทนเพราะถือว่าเป็นการกระทำด้วยความรักและความพึงพอใจระหว่างคนในครอบครัวและเมื่อไม่มีค่าจ้าง งานบ้านในสังคมทุนนิยมจึง "ไม่ถือว่าเป็นงานที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ"

"งานบ้าน" ในความหมายกว้างซึ่งรวมถึงการให้กำเนิดและเลี้ยงดูเด็กมีความหมายต่อฐานะของผู้หญิงไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้นทางสังคมใดก็ตาม เพราะถึงผู้หญิงในชนชั้นนำอาจจะไม่ได้ทำงานบ้านเอง แต่ความรับผิดชอบในงานบ้านก็ยังเป็นสิ่งที่กำหนดความเป็นผู้หญิงของเธออยู่นั่นเอง ผู้หญิงในชนชั้นนี้อาจไม่ต้องทำงานเพื่อยังชีพ แต่การพึงพิงทางเศรษฐกิจนี้เองเป็นเงื่อนไขที่

²⁴ เรื่องเดียวกัน . , หน้า 56.

ผูกมัดให้ผู้หญิงต้องจงรักภักดีต่อสามีโดยนัยนี้สามารถควบคุมร่างกายและเพศสัมพันธ์ของผู้หญิงเพื่อความจำเป็นในการสืบทายาทอันชอบธรรม ในแง่นี้ ครอบครัวสำหรับชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตจึงมีบทบาทหลักนอกเหนือจากบทบาทอื่น ๆ ในการสืบทอดทรัพย์สินสมบัติ ในอีกด้านหนึ่งสำหรับผู้หญิงที่ต้องขายแรงงาน การทำงานในกระบวนการผลิตเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อยังชีพ แต่ทำงานบ้านและเพศสัมพันธ์มีความหมายต่อการสืบทอดและทดแทนแรงงาน ซึ่งในที่สุดแล้ว ก็เป็นประโยชน์ต่อระบบทุนนิยม

ลักษณะพิเศษของงานบ้านในระบบทุนนิยมอันได้แก่ การเป็นกิจกรรมซึ่งตกอยู่ในความรับผิดชอบของผู้หญิง ไม่ว่าจะในฐานะทางชนชั้นอย่างไร รวมทั้งการเป็นกิจกรรมที่ไม่มีค่าตอบแทนคิดกับงานอื่น ๆ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการศึกษาความหมายของงานบ้านในระบบทุนนิยมกันอย่างจริงจัง ด้วยความคาดหวังว่า การเข้าใจความหมายของงานบ้านจะช่วยให้เข้าใจความเป็นจริงของความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ ในสาระสำคัญ การศึกษาวิเคราะห์เรื่องงานบ้านนี้ได้ใช้แนวคิดของมาร์กซิสต์ที่เกี่ยวกับงานที่ก่อให้เกิดผลผลิต (productive labour) และงานที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิต (unproductive labour) ตามทฤษฎีมูลค่า ข้อถกเถียงในเรื่องนี้โดยเฉพาะในบรรดานักทฤษฎีสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์หรือแนวสังคมนิยมมักจะเอ่ยถึงกันในนามของ "วิวาทะว่าด้วยงานบ้าน" ซึ่งค่อนข้างจะตึกคักพอสมควรเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้²⁵

ความเห็นและข้อโต้แย้งต่าง ๆ เรื่องงานบ้านนี้ อาจประมวลได้อย่างคร่าว ๆ เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกซึ่งจัดว่าเป็นแนวทางที่ตีความมาร์กซิสต์อย่างเคร่งครัด²⁶ เห็นว่า งานบ้านไม่ได้ก่อให้เกิดผลผลิตตามทฤษฎีมูลค่าของมาร์กซ์ เพราะเป็นแรงงานจากการซึ่งใช้ไปในการเปลี่ยนค่าจ้างของสามีให้เป็นผลผลิตสำหรับการบริโภคของครอบครัว จึงเป็นการผลิตมูลค่าใช้ (use value) แต่ไม่ใช่มูลค่าแลกเปลี่ยน (exchange value) เพราะไม่ได้เกิดขึ้นในกระบวนการผลิตเพื่อสินค้า

²⁵ จุดเริ่มต้นของ "วิวาทะว่าด้วยงานบ้าน" อันได้แก่ ข้อเขียนของนักเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีชาวแคนาดา 2 คน คือ Margaret Benston, "The Political Economy of Women's Liberation", 1970 และ Peggy Morton, "A Women's Work in Never Done" 1970, อ้างถึงใน สุจิตา ตันชัยนันท์ และจิริติ ดิงศกัทธิ์, รวมประเด็นปัญหาสตรี, หน้า 57.

²⁶ ใช้นามของ John Harrison, "The Political Economy of Housework" Bulletin of the Conference of Socialist Economists หรือ James Gardiner, "Women's Domestic Labour", ใน New Left Review, No.81, อ้างถึงใน สุจิตา ตันชัยนันท์ และจิริติ ดิงศกัทธิ์, รวมประเด็นปัญหาสตรี, หน้า 57.

ระบบทุนนิยมไม่ได้ให้ค่าตอบแทนแก่แรงงานของภรรยาโดยตรง แต่โดยผ่านทางค่าจ้างของสามี เนื่องจากภรรยาได้รับปัจจัยในการดำรงอยู่จากค่าจ้างของสามี และผูกมัดสามีด้วยพันธนาการของการแต่งงาน ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาจึงเป็นความสัมพันธ์แบบนาย-ทาส

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้งานบ้านจะไม่ได้สร้างมูลค่าส่วนเกิน แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ต่อระบบทุนนิยมหลายทางด้วยกัน กล่าวคือ

1. ผู้หญิงในบ้านรับภาระที่จำเป็นต่อการผลิตซ้ำของนายทุนในการดูแลบ้าน ใช้แรงงานและเลี้ยงดูลูก โดยไม่ได้ค่าตอบแทน ถ้าระบบทุนนิยมจะต้องรับภาระต่าง ๆ เหล่านี้ จะมีผลต่ออัตราค่าไรของทุน (เนื่องจากค่าของทุนผันแปรจะเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับทุนคงที่)

2. คราปโคที่ผู้หญิงยังพึ่งสามีได้ หรือเห็นว่า งานนอกบ้านเป็นเพียงการหารายได้เพิ่มเติมเป็นครั้งคราว ผู้หญิงก็จะพอใจกับค่าจ้างแรงงานที่ต่ำ ซึ่งเพิ่มกำไรให้ทุน

3. แม่บ้านเป็นกองทัพแรงงานเสริม ซึ่งจะจ้างหรือปลดจากงานได้ตามความจำเป็นของจักรวรรดาสะสมทุน โดยไม่ก่อให้เกิดความตึงเครียดในสังคมสูง จนอาจเป็นอันตรายต่อระบบทั้งหมดได้

4. การที่แม่บ้านมีชีวิตที่โดดเดี่ยวจากชีวิตรวมหมู่ จึงมีแนวโน้มที่จะเป็นปฏิปักษ์ต่อการต่อสู้ในส่วนรวมของสามี ซึ่งเป็นผลดีต่อฝ่ายที่ได้เปรียบ แต่บั่นทอนพลังของฝ่ายที่เสียเปรียบ

ข้อเสนอของฝ่ายนี้ก็คือ ต้องให้ผู้หญิงเข้าร่วมในการกระบวนกรผลิตทางสังคมภายใต้เงื่อนไขที่งานเอง ต้องไม่เป็นการขูดรีด ซึ่งก็คือเมื่อปัจจัยการผลิตเป็นของสังคม งานบ้านจะเป็นภาระกิจของสังคม และครอบครัวก็จะเป็นเอกภาพระหว่างชายและหญิงที่ร่วมกันด้วยความรักและเสรีภาพ ถึงแม้ว่าอุดมการณ์และการกีดกันเพศจะเป็นสิ่งที่ต้องแก้ไข แต่การปลดปล่อยสตรีเพศจะต้องมีการทำลายลักษณะทุนนิยมของปัจจัยการผลิตเป็นเงื่อนไขแรก

ความเห็นอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจัดเป็นแนวทางที่ไม่เคร่งครัดต่อมาร์กซิสต์²⁷ "มองว่าแม่บ้านผลิตมูลค่าแลกเปลี่ยน เพราะงานของเธอในการดูแลบ้าน สามี และเลี้ยงดูลูกนั้น เป็นส่วนหนึ่งโดยตรงของมูลค่าของแรงงานที่ขายให้แก่ทุน แต่มูลค่าส่วนเกินที่แม่บ้านสร้างขึ้นไม่ได้รับค่าตอบแทนจากระบบทุนนิยม หนทางเดียวที่หลีกเลี่ยงการกดขี่สองอย่างได้ก็คือ แม่บ้านจะต้องรวมตัว

²⁷

M. Dalla costa, S. James "The Power of Woman and the Subversion of the Community" และ Wella Seccombe' "The Housewife and Her Labour under Capitalism", New Left Review, No.83, 1975. อ้างถึงในสุจิตา คันขันธ์นันทน์ และจิรติ ดิงศภัทย์, รวมประเด็นปัญหาสตรี , หน้า 59.

กันต่อสู้นอกขอบเขตของสถาบันครอบครัวและโรงงาน เพราะทั้งสองสถาบันได้กลายเป็นองค์ประกอบที่สมบูรณ์ของสังคมโรงงานไปแล้ว และชุมชนต่างหากที่จะต้องเป็นหลักในการรวมตัว

แนวความเห็นที่พยายามจะประสานสองกลุ่มแรกตั้งข้อสังเกตว่า ความคิดของมาร์กซ์เกี่ยวกับงานที่ก่อให้เกิดผลผลิต และงานที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิตนั้น มาร์กซ์สร้างขึ้นจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยน จึงไม่อาจหยิบเอามาใช้วิเคราะห์งานบ้านซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากการผลิตเพื่อสินค้าได้โดยตรง งานบ้านเป็นงานของปัจเจกบุคคลซึ่งอยู่นอกปริมาณของการผลิตทางสังคม ผู้หญิงถูกพันธนาการของระบบชายเป็นใหญ่ผูกมัดอยู่ จึงไม่อาจจัดว่าเป็นแรงงานเสรี (free labour) ซึ่งมีอิสระที่จะขายแรงงานให้แก่ระบบทุนนิยมหรือหัวหน้าครอบครัวได้อย่างไรก็ดี งานบ้านเป็นการผลิตมูลค่าใช้สอย จึงตอบสนองความจำเป็นในการรักษา และสืบทอดพลังงานแรงงาน (labour power) ซึ่งจำเป็นต่อการผลิตซ้ำของทุน

ในบางช่วงเมื่อระบบทุนนิยมต้องการแรงงานของผู้หญิงในกระบวนการผลิตมากขึ้น (เช่นระหว่างสงครามที่ผู้ชายต้องไปรบ หรือในช่วงการสะสมทุนค่าเงินไปอย่างรวดเร็ว) ก็อาจรับภาระงานบ้านของผู้หญิงไปบางส่วน โดยการผลักดันให้รัฐสนองบริการต่าง ๆ เช่น สถานเลี้ยงดูเด็ก สวัสดิการครอบครัว ออกกฎหมายที่ยืดหยุ่นเวลาทำงาน หรือด้วยการเปลี่ยนให้งานบ้านกลายเป็นการผลิตเพื่อสินค้า (อุตสาหกรรมซักรีด เครื่องนุ่งห่มในครอบครัว) เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามก็จะต้องมีคนหรือผู้หญิงอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งรับภาระในการผลิตเพื่อดำรงรักษาแรงงานส่วนนี้อยู่ นั่นเอง จึงอาจตั้งเป็นสมมติฐานได้ว่า ระบบทุนนิยมมีข้อจำกัดที่จะเปลี่ยนงานบ้านให้เป็นงานของสังคม²⁸

อย่างไรก็ตาม ทั้งไฟร์สโตน และมิทเชลต่างเห็นตรงกันว่า ระบบทุนนิยมได้แย่งการผลิตไปจากครอบครัว ก่อตั้งอาณาจักรเอกเทศคือสถาบันเศรษฐกิจ คำว่า “งาน” ตามความหมายทั่ว ๆ ไปจึงจำกัดอยู่เฉพาะปริมาณการผลิตทางสังคมเฉพาะหน้า (ถือการผลิตสินค้า) และมีลักษณะการแบ่งงานเฉพาะสาขาอาชีพ โดยนัยนี้ ครอบครัวจึงถูกกันออกไปจากชีวิตทางสังคม (หรือชีวิตการงาน) กลายเป็นอาณาเขตของชีวิตส่วนตัว งานบ้านซึ่งเป็นแรงงานในร่มเงาชีวิตส่วนตัวก็พลอยไร้คุณค่าเชิงเศรษฐกิจตามนิยามของระบบทุนนิยมไปด้วย²⁹ หรืออาจสรุปภาพชัด ๆ ได้ว่า การดำรงชีพของสมาชิกในสังคมทุนนิยมขึ้นอยู่กับการผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนโดยอาศัยเงินตราเป็นสื่อ กิจกรรมใดที่มีได้ก่อให้เกิดผลผลิตที่จะเอาไปซื้อขายได้โดยตรงจึงไม่ได้รับการยอมรับ

²⁸ Maite Albistur et Daniel Armogathe, "Historie du feminisme francais" Vol.1. อ้างถึงในสุจิตา ตันชัยนันท์ และจิรติ ดิงศกัทธิย์, รวบรวมประเด็นปัญหาสตรี, หน้า 59.

²⁹ กาญจนา แก้วเทพ, ป่าจารย์ธาร, หน้า 28.

รับว่าเป็นงาน³⁰ ยิ่งกว่านั้น การแบ่งงานกันทำตามเพศกำหนดให้ผู้ชายทำงานนอกบ้าน (ได้รับค่าจ้าง) ในขณะที่ผู้หญิงรับผิดชอบภายในบ้าน (แต่ไม่ได้รับค่าจ้าง) แม้บ้านจึงต้องพึ่งพาสามีทางเศรษฐกิจอย่างไม่อาจหลุดพ้น กล่าวได้ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาเป็นความสัมพันธ์แบบนาย-ทาส³¹” ขณะเดียวกันกับจากการวิเคราะห์งานบ้านด้วยทฤษฎีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่างานบ้านถูกแปรรูปแฝงเร้นอยู่ในแรงงานเชิงเศรษฐกิจ หรือหากพูดด้วยภาษามาร์กซิสต์ก็คือ “มูลค่าส่วนเกินที่ผู้ชายผลิตขึ้นนั้นแท้จริงแล้วส่วนหนึ่งโยกย้ายมาจากการผลิตของผู้หญิง³²” เท่ากับว่างานบ้านได้ตอบสนองความจำเป็นในการสืบทอดแรงงานเพื่อการผลิตซ้ำของทุนโดยระบบทุนนิยมไม่ต้องการรับผิดชอบสิ่งใด ๆ เลย

เพียงการละเลยคุณค่าของงานบ้านยังไม่พอ ระบบทุนนิยมยังส่งเสริมบทบาทด้านการบริโภคให้แก่ครอบครัว ตามอุดมคติความสุขแบบบริโภคนิยม แม้บ้านจึงกลายเป็นเป้าหมายของระบบทุนนิยมโดยการสร้างความต้องการอย่างไม่รู้ยั้งผ่านกลไกสื่อมวลชน สำหรับผู้หญิงในระบบทุนนิยมดูเหมือนเธอจะถูกขูดรีดทั้งทางคันทาง (งานบ้าน) และปลายทาง (เหยื่ออัตราบริโภคนิยม) เลยทีเดียว ทั้งนี้ด้วยความร่วมมือของมายาคติซึ่งผลิตจากระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy)

แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการประเมินค่างานบ้าน

ในระบบเศรษฐกิจของแต่ละสังคมที่สามารถดำรงอยู่ได้จะประกอบไปด้วยภาคครัวเรือนและภาคตลาด ซึ่งทั้งสองภาคจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ซึ่งกันและกัน³³ โดยภาคครัวเรือนจะขายแรงงานให้ภาคตลาด ขณะเดียวกันภาคตลาดก็มีการผลิตสินค้าและบริการขึ้นมาโดยภาคครัวเรือนเป็นผู้ซื้อสินค้าและบริการนั้น

³⁰ แด คิลกวินท์, มรดกที่ปัจจัยการผลิต, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 1(2524) : 94-96.

³¹ สุจิตา คันจันนันท์ และ จิรติ คิงกัทย์, รวมประเด็นปัญหาสตรี, หน้า 58.

³² กาญจนา แก้วเทพ, ป่าอารยธรรม, หน้า 95.

³³ อุดมการณ์บริโภคนิยมทำงานได้ผลในระบบทุนนิยมก็เนื่องจากอุทธรศาสตร์การแยกชีวิตส่วนตัวกับชีวิตการทำงานออกจากกันนี้เอง ผู้คนที่มีอาชีพเฉพาะซึ่งวัน ๆ ต้องทำงานซ้ำซากเหมือนหุ่นยนต์ย่อมต้องการความบันเทิงใจ (ทั้งทางวัตถุและอารมณ์) เพื่อเติมพลังแก่ชีวิต

³³ Luisella Goldschmidt-Clermont, Unpaid work in the household, A Review of Economic Evaluation Methods, (UNFA) International Labor Office Geneva(1982) : 1-2.

โดยปกติแล้ว การให้คุณค่าของสินค้าและบริการต่าง ๆ ในภาคตลาดมักจะวัดออกมาในรูปของตัวเงินหรือการคิดมูลค่าในสินค้าหรือบริการนั้นๆ โดยการซื้อขายกัน แต่สำหรับการผลิตสินค้าและบริการในภาคครัวเรือนมักถูกละเลยการให้คุณค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานบริการทั้งหลายซึ่งเราเรียกว่างานบ้าน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่างานเหล่านี้เป็นงานที่มีคุณค่า และควรคิดมูลค่าให้แก่งานนั้น ๆ ด้วย ดังนั้นจึงมีผู้ที่ให้ความสนใจที่จะวัดมูลค่าของงานบ้านเหล่านั้นขึ้นมา

แนวความคิดเกี่ยวกับการหาค่าทางเศรษฐศาสตร์ของงานบริการในงานบ้านซึ่งเป็นงานที่ไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินตราหรือคิดมูลค่าได้ที่นิยมใช้กันมี 2 วิธีคือ วิธีการหาค่าทดแทนกันหรือหาค่าตลาด (Market Cost) และวิธีการหาค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost)³⁴

วิธีการหาค่าทดแทนกัน (Market Cost) นั้นตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าหากไม่มีแม่บ้านอยู่ในครอบครัวดังกล่าวจะต้องหาถูกจ้างที่มีความชำนาญในภาคตลาดมาทำงานแทน ซึ่งโดยปกติแล้วแม่บ้านจะต้องใช้เวลาทำการเตรียมอาหาร ดูแลเด็ก ทำการซักผ้า ทำความสะอาดบ้าน ดูแลความเรียบร้อยภายในบ้าน และเมื่อใดก็ตาม เมื่อขาดแม่บ้านก็จะต้องจ้างคนมาทำงานในหน้าที่นี้แทน เราจะต้องคิดค่าจ้างให้แก่บุคคลเหล่านั้นตามความชำนาญในงานแต่ละอย่างตามราคาหรือมูลค่าในตลาด

เมื่อกำหนดลักษณะงานที่ตรงกันกับงานของแม่บ้านและรู้ค่าจ้างในแต่ละลักษณะของบุคคลที่จ้างมาแทนแม่บ้านสำหรับงานแต่ละประเภทแล้ว การหาค่าทดแทนกันก็ย่อมทำได้ อย่างไรก็ตาม ค่าทดแทนนี้อาจจะต้องคิดตามจำนวนเวลาที่ใช้ไปสำหรับงานเหล่านี้ เช่น คิดตามจำนวนชั่วโมงที่แม่บ้านทำงานหรือคิดตามจำนวนวันหรือสัปดาห์ จากนั้นเราต้องนำอัตราค่าจ้างของงานที่มีลักษณะเดียวกันในภาคตลาดมาหาค่าหรือใช้แทนงานบ้านในขณะนั้น

วิธีการหาค่าทดแทนอาจมีปัญหาบางประการในการหาค่าของบริการที่ไม่มีการวางขายกันในภาคตลาด ปัญหาหนึ่งในการใช้วิธีเทียบเคียงงาน และเทียบอัตราค่าจ้างก็คือ งานแม่บ้านมักจะมีลักษณะซ้อนกันไปมา กล่าวคือ มีอยู่บ่อยครั้งที่แม่บ้านทำงานหลายอย่างในเวลาเดียวกัน เช่น อาจจะทำดังปรุงอาหารในเวลาเดียวกันก็ดูแลเด็กโดยฟังถูกอ่านหนังสือ และเมื่อจะมีการกำหนดประเภทงานที่แม่บ้านทำ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนับงานแต่ละประเภทเป็นอย่าง ๆ ไปที่ละงาน ในการคำนวณหาค่าทดแทน (การคำนวณเช่น แม่บ้านใช้เวลาในการปรุงอาหารวันละ 1 ชั่วโมง ถ้าใน 1 วัน หากค่าจ้างในตลาดสำหรับผู้มีอาชีพพ่อครัวหรือแม่ครัวที่นำมาใช้ทดแทนกันมีค่าเท่ากับ 25 บาทต่อชั่วโมง ค่าทดแทนกันสำหรับงานปรุงอาหารของแม่บ้านจะมีค่าเท่ากับ $25 \times 1 = 25$ บาทใน

³⁴ Marianne A. Ferber and Bonnie G. Birndal M, Housework: Priceless or Valuable?, Review of Income And Wealth vol.26(1980): 387.

1 วัน) อย่างไรก็ตาม การหาค่าทดแทนของงานดังกล่าวอย่างข้างต้นอาจไม่ตรงกับความเป็นจริง เนื่องจากเราไม่สามารถแยกงานที่ซ้อนกันออกมาคำนวณหาค่าได้หมด และมักจะมีการประเมินระดับความยาก ตลอดจนระดับความรับผิดชอบต่องานของแม่บ้านไม่ตรงกับความเป็นจริงนักใน ตลาดแรงงาน เนื่องจากเป็นการยากที่จะจัดระดับฝีมือของแม่บ้าน เช่น ในเรื่องของการปรุงอาหาร ว่าฝีมือควรอยู่ในระดับใดของตลาดแรงงาน แม่บ้านคนหนึ่งอาจมีฝีมือปรุงอาหารได้เทียบเคียงกับ พ่อครัวในโรงแรม ขณะที่แม่บ้านอีกคนอาจปรุงอาหารได้เทียบเคียงกับแม่ครัวตามท้องถนน ปัญหาที่เกิดขึ้นคือเราไม่สามารถหาอัตราค่าจ้างในตลาดเพื่อนำมาประเมินมูลค่าได้แน่นอน อย่างไรก็ตาม การใช้ค่าการประเมินมูลค่าของงานบ้านในต่างประเทศส่วนใหญ่ มักใช้อัตราค่าจ้างต่อชั่วโมง ที่ต่ำที่สุดของงานนั้น โดยใช้อัตราที่กำหนดไว้สำหรับผู้เริ่มเข้าทำงาน ซึ่งปัญหาที่ตามมาก็คือทำให้เกิดการประเมินค่าที่ต่ำกว่าความเป็นจริงมาก และปัญหาที่ตามมาอีกประการหนึ่งคือ การคำนวณ หาค่าทดแทนกันให้แก่สิ่งที่ค่าของมันไม่สามารถคำนวณออกมาเป็นตัวเงินได้อย่างง่ายดาย เช่น เมื่อ ไม่มีแม่บ้านสิ่งที่เด็กจะขาดไปในเวลาเดียวกันก็คือ ความรัก ความอบอุ่น ความรู้สึกมั่นคง การมีผู้อยู่เคียงข้าง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นบริการรูปหนึ่งซึ่งไม่มีการกำหนดราคาซื้อขายได้ในตลาดและเป็นการยากที่จะคิดค่าให้ออกมาได้สำหรับใช้ในการคำนวณ

วิธีที่สองที่ใช้ในการหาค่าทางเศรษฐศาสตร์ของงานบริการที่ไม่มีการซื้อขายกันใน ตลาดได้แก่ วิธีการหาค่าเสียโอกาส วิธีนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าโดยปกติแล้วมนุษย์จะคอร์ปไป ด้วยเหตุผล แต่ละคนย่อมเลือกงานที่ดีที่สุด และเป็นงานที่จ่ายค่าตอบแทนที่มากที่สุดแก่ตน ในกรณีของสตรีที่ดองทำงานบ้านเราต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าในความคิดของพวกเธอแล้ว งานบ้าน เป็นงานที่เธอทำได้ดีที่สุด ในการคำนวณค่าเสียโอกาสนั้นเราจำเป็นต้องค้นหาวางานที่พวกเธอทิ้ง มาเพื่อมาทำงานบ้านคืองานอะไร ถ้าหากงานที่ทิ้งมานี้สามารถคำนวณราคาได้แล้ว อย่างน้อยที่สุด งานบ้านก็ควรมีค่าเท่ากับงานที่เธอทิ้งมาเพื่อทำงานบ้าน ดังนั้นวิธีการประเมินค่าของงานบ้านโดย วิธีนี้ก็ควรมีค่าเท่ากับค่าจ้างในอาชีพที่เธอสละมาเพื่อมาทำงานบ้านด้วย³⁵

วิธีการคำนวณค่าเสียโอกาสนี้จะต้องมีการหาออกมาว่างานอะไรที่แม่บ้านจะทำหากไม่ ได้ทำงานบ้าน และงานนี้มีค่าตอบแทนเท่าไร นอกจากนี้ต้องพิจารณาถึง อายุ ระดับการศึกษา และ ประวัติการทำงานก่อนและระหว่างการสมรสมาพิจารณาประกอบด้วย หากแม่บ้านเคยทำงานนอก บ้านมาก่อนเป็นไปได้ที่ประสบการณดังกล่าวสามารถทำให้เราทราบถึงอาชีพที่จะนำมาคำนวณค่า เสียโอกาสเมื่อเธอมาทำงานบ้าน แต่ในกรณีที่แม่บ้านไม่เคยทำงานมาก่อน การที่จะเทียบเคียงงานที่แม่บ้าน

35

J.Krops, Sex in the Market: American Women At Work, Policy Studies in Employment and Welfare, 83 (Baltimore 1971)

อาจจะทำในเมื่อไม่ได้ทำงานบ้าน ก็จะต้องพิจารณาจากประเภทของงานที่บุคคลในสถานะเช่นเดียวกับเธอทำ โดยดูจากพื้นเพภูมิสำเนา ตลอดจนฐานะทางการเงินและทางสังคมประกอบด้วย

วิธีการหาค่างานบ้านโดยวิธีหาค่าเสียโอกาสก็มีปัญหาเช่นเดียวกันกับวิธีการหาค่าทดแทน กล่าวคือมักมีการประเมินค่าที่ได้ต่ำกว่าความเป็นจริง ซึ่งที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ การเลือกปฏิบัติทางเพศ เช่น งานลักษณะเดียวกันในตลาดแรงงานสตรีมักจะได้ค่าจ้างในงานประเภทเดียวกันต่ำกว่าผู้ชาย ฉะนั้นค่าที่ประเมินออกมาได้ก็อาจจะมิต่ำกว่าความเป็นจริงเช่นกัน

ถึงแม้แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินค่าของงานบ้านทั้งสองวิธีนี้ต่างก็มีข้อบกพร่องของตัวเองในการประเมินค่าของงานบ้านซึ่งเป็นงานบริการในครอบครัวซึ่งมักถูกมองว่าเป็นงานที่ไม่มีราคา แต่อย่างไรก็ตาม การคิดมูลค่าให้แก่งานเหล่านี้อย่างน้อยก็ทำให้เราได้เห็นคุณค่าของงานบ้านขึ้นมาได้บ้างเช่นเดียวกับการทำงานในกิจกรรมอื่น ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Farouk and M.Ali³⁶ กล่าวไว้ว่าการจัดสรรเวลาของสตรีในแต่ละประเทศจะแตกต่างกันไป ผลการวิจัยส่วนใหญ่พบว่าสตรีทำงานหนักกว่าเพศชาย โดยเป็นฝ่ายรับภาระงานบ้านทั้งหมด แต่งานบ้านเป็นงานที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนเป็นตัวเงินเหมือนกับการทำงานนอกบ้าน การแบ่งแยกเพศในการกำหนดค่าแรงทำให้ค่าแรงต่ำกว่าเพศชาย ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้สตรีเลือกที่จะรับภาระงานบ้านมากกว่าการออกไปทำงานนอกบ้าน และจัดสรรเวลาเกือบทั้งหมดไปกับงานบ้าน เช่น การดูแลบุตร ซักรีด เตรียมอาหาร ทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น

Pleck³⁷ ได้พูดถึงแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์บทบาทระหว่างคู่สมรสไว้ว่า บทบาทระหว่างคู่สมรสนั้นอยู่ในลักษณะที่เอ็กซ์พลอยเอชัน (The Exploitation Perspectives) โดยเขาได้อ้างถึงทฤษฎีสตรีนิยม (feminism) ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวได้มุ่งพิจารณาภาระอันไม่เป็นธรรมที่ตกอยู่กับสตรีที่จะต้องรับผิดชอบต่องานบ้านทั้งหลาย รวมไปถึงงานอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูบุตร ซึ่งงานเหล่านี้ถือว่าเป็นงานที่ค่อยเกิดขึ้น และเพศชายเป็นเพศที่แสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองโดยสร้างภาระความรับผิดชอบภายในครัวเรือนให้แก่ภรรยาอย่างไม่เป็นธรรม เขาได้คำนวณอัตราส่วนเวลาในการรับผิดชอบต่องานบ้านระหว่างสามีกับภรรยาซึ่งพบว่าในรายที่ภรรยาประกอบอาชีพคือ ออกไป

³⁶Farouk and M. Ali, "The Hardworking Poor: A Survey of How People Use Their Time". The Bureau of Economic Research(University of Dhaka, Dhaka, 1975).

³⁷Joseph. H. Pleck, Men's Family Work: the perspectives and some new data "The Family Coordinator" (October 1979), pp.481-487.

ทำงานนอกบ้านสามีจะทำงานบ้านโดยเฉลี่ยเพียงวันละ 1.6 ชั่วโมง แต่ภรรยาจะต้องทำงานบ้านโดยเฉลี่ยวันละ 4.8 ชั่วโมง ในขณะที่ภรรยาที่เป็นแม่บ้านเต็มเวลาจะทำงานบ้านโดยเฉลี่ยวันละ 8.1 ชั่วโมง แสดงให้เห็นว่าสามียังคงรับผิดชอบในงานบ้านเท่าเดิม แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในบทบาทของภรรยาก็ตาม

จากการศึกษาในเรื่องการใช้เวลาของแม่บ้านในสหรัฐอเมริกา³⁸ พบว่าเวลาที่แม่บ้านใช้สำหรับงานบ้านโดยเฉลี่ย แต่ละกิจกรรมต่อสัปดาห์ ในเรื่องของงานอาหาร ซึ่งนับตั้งแต่การเตรียมอาหาร ทำความสะอาดหลังเตรียมและการล้างล้างทานอาหารใช้เวลาเฉลี่ย 27.15 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ในเรื่องของการทำความสะอาดบ้าน ใช้เวลา 8.30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และงานเกี่ยวกับเสื้อผ้าซึ่งประกอบด้วยการซักกรีด การเย็บ การซ่อมแซม ใช้เวลาประมาณ 8.45 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ งานดูแลครอบครัว 6.45 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ การจ่ายของและจัดการงานบ้านใช้เวลา 3.45 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ขณะที่ Zwemer และ Gross ได้ศึกษาในเรื่องนี้เช่นเดียวกัน ผลการศึกษาพบว่า การใช้แรงงานในบ้านของแม่บ้านในงานแต่ละชนิดมีดังนี้ ในงานอาหารใช้เวลา 14-23.5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ในด้านของงานเสื้อผ้าใช้เวลา 8-12 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ งานดูแลรักษาบ้านเกี่ยวกับการทำความสะอาดใช้เวลา 7.3-9.5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ งานดูแลครอบครัวใช้เวลา 4-10.30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ งานจ่ายของและจัดการใช้เวลา 2-5.5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ จากตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าแม่บ้านใช้เวลาทำงานบ้านแต่ละกิจกรรมไม่เท่ากัน โดยใช้เวลากับการทำงานด้านอาหารการกินมากที่สุด เวลาที่ใช้ในการดูแลที่อยู่อาศัยและดูแลเรื่องเสื้อผ้าของครอบครัวรองลงมา ส่วนงานดูแลครอบครัวจะใช้เวลาอย่างน้อยเท่าใดขึ้นอยู่กับขนาดและส่วนประกอบต่าง ๆ ของครอบครัว เช่น ครอบครัวที่มีเด็กเล็กในครอบครัว แม่บ้านต้องใช้เวลามากกว่าครอบครัวที่ไม่มีเด็กเล็กอยู่ในครอบครัว ฯลฯ เป็นต้น

ในปี 1968 Walker และ Woods³⁹ ได้ศึกษาโดยการสัมภาษณ์ครอบครัวจำนวน 1,296 ครอบครัวใน Syracuse รัฐนิวยอร์ก ซึ่งพบว่า สตรีที่แต่งงานมีอาชีพเป็นแม่บ้านเพียงอย่างเดียว ใช้เวลาในการทำงานบ้านโดยเฉลี่ย 56 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดย 29% ของเวลาที่ใช้เอาไปเตรียมอาหารและทำความสะอาดบ้าน 16% ของเวลาที่ใช้ไปกับงานที่เกี่ยวกับเสื้อผ้า 23% ใช้ไปกับงานเกี่ยวกับการดูแลสมาชิกในครอบครัว 10% ใช้เวลาไปกับการดูแลบ้าน 13% ใช้ไปกับการจ่ายกับข้าว และที่

³⁸อ้างถึงในวราณี วงษา, การจัดการบ้านเรือน (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2536), หน้า.123.

³⁹Walker And Woods, M.E., Time Use: A Measure of Household Production of Family Goods and Services. Center for the Family American Home Economics Association, (Washington, DC, 1976).

เหลือใช้เวลาไปกับการทำบัญชีรายรับรายจ่ายสำหรับครอบครัว นอกจากนี้ในรายงานของเขาซึ่ง แจกแจงตัวแปรที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อจำนวนเวลาที่ใช้ในงานบ้านทั้งหมดด้วย กล่าวคือในงาน วิจัยได้แสดงให้เห็นว่าการใช้เวลาในการทำงานบ้านจะเพิ่มขึ้นตามจำนวนบุตรในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่มีบุตรคนท้าย ๆ ยังมีอายุน้อยอยู่ แม่บ้านจะต้องใช้เวลาในการดูแลเด็กเหล่านี้ มาก นอกจากนี้งานนอกบ้านของสามีและ/หรือภรรยาจะมีอิทธิพลต่อเวลาที่ใช้ในการทำงานบ้าน ของสมาชิกในครอบครัวแต่ละคน

แม้ว่าจะมีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้เพื่อทุ่นแรงสำหรับการทำงานบ้านและเพื่อ ประหยัดเวลาทำงาน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับขนาดครอบครัวที่มีบุตรอายุอยู่ในระดับเดียวกัน ในราย งานแสดงให้เห็นว่าเวลาทั้งหมดที่ใช้ไปเพื่อทำงานบ้านไม่ได้เปลี่ยนไปอย่างมากมาเลยในศตวรรษ นี้ จากการสำรวจเวลาที่ใช้ในงานบ้านช่วงเวลา 50 ปีของ Jean Vanek⁴⁰ ได้รายงานไว้ว่าสตรีที่ ทำงานบ้านเพียงอย่างเดียวใช้เวลา 55 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ในขณะที่ในปี 1924 ใช้เวลา 52 ชั่วโมงต่อ สัปดาห์ และรายงานฉบับเดียวกันยังแสดงให้เห็นว่า ลักษณะของงานบ้านเปลี่ยนไปเพราะความก้าว หน้าทางเทคโนโลยี โดยปัจจุบัน สตรีใช้เวลามากขึ้นสำหรับการเดินซื้อสินค้า การจัดการครอบครัว ตลอดจนดูแลสมาชิกในครอบครัว และใช้เวลาน้อยลงในการเตรียมอาหารและล้างด้วยขาม

Walker และ Sanik⁴¹ ได้เปรียบเทียบข้อมูลในปี 1967 กับข้อมูลที่เพิ่งสำรวจที่เก็บรวบรวมในปี 1977 ข้อมูลที่เกี่ยวกับครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่ และมีบุตร 2 คน ผลลัพธ์ที่ได้ สนับสนุนข้อเท็จจริงที่ว่า จำนวนเวลาทั้งหมดที่ใช้ในงานบ้านของแม่บ้านในปี 1967 กับ 1977 ไม่ได้แตกต่างกันอย่างมากมา นอกจากนี้อีกข้อมูลที่ได้อ้างระบุว่าแนวโน้มที่จะเปลี่ยนการจัดแบ่งเวลายัง คงมีต่อไป สตรีที่ทำงานบ้านในปี 1977 ได้ใช้เวลาเพิ่มขึ้น 2 ใน 10 ทุก ๆ ชั่วโมง ในการเดินทาง ซื้อสินค้า และใช้เวลามากขึ้นในการดูแลสมาชิกในครอบครัว ขณะเดียวกันก็ใช้เวลาในการล้างด้วย ขาม และซักผ้า น้อยลง ข้อมูลที่สำรวจได้พบว่า ทั้งสามีและภรรยาใช้เวลามากขึ้นในการดูแล สมาชิกในครอบครัว เวลาเฉลี่ยทั้งหมดที่คู่สมรสใช้ในครอบครัวที่มีพ่อแม่และบุตร 2 คน เท่ากับ 2.2 ชั่วโมงต่อวัน และท้ายที่สุดของข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่ามีปัจจัยที่เหมือนกันอยู่ 3 ประการ เป็น ตัวแปรสำคัญในการควบคุมเวลาที่ใช้ในการทำงานบ้าน อันได้แก่ จำนวนบุตรในครอบครัว อายุ บุตรคนสุดท้าย และประเภทของงานต่าง ๆ ที่สตรีต้องรับผิดชอบ

⁴⁰ Jean Venek, Time use in Domestic Work, Scientific Am(1974), p.116.

⁴¹ Walker and Sanik, M.M. "The Potential For Measurement of Nonmarket Household Production With Time-Use Data", Paper Presented At The Ninth World Congress of Sociology, Uppsala, Mimeographed. (August 1978).

Fuerst⁴² ได้ศึกษาถึงการใช้เวลาในการทำงานบ้านของสตรีแม่บ้านเทียบกับสตรีที่ใช้เวลาในการทำงานนอกบ้านในโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศเยอรมันในปี 1953-1954 พบว่าสตรีที่เป็นแม่บ้านหรือทำงานบ้านเพียงอย่างเดียวใช้เวลาในการทำงานบ้านมากกว่าสตรีที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมถึง 3 เท่า เขาได้ประเมินค่าของงานบ้านในสตรีที่ทำงานบ้านเพียงอย่างเดียวมีค่าคิดเป็น 32-39% ของรายได้ประชาชาติ

Adret⁴³ ได้ประเมินเวลาที่ใช้สำหรับงานบ้านเทียบกับงานนอกบ้านในประเทศฝรั่งเศสในปี 1975 ซึ่งพบว่าสำหรับงานบ้านแล้ว เวลาที่ใช้ทั้งหมดประมาณ 49,000 ล้านชั่วโมง ในจำนวนนี้ 9,000 ล้านชั่วโมงทำโดยผู้ชาย และอีก 40,000 ล้านชั่วโมงทำโดยผู้หญิง และเวลาที่ใช้ทั้งหมดสำหรับการทำงานนอกบ้านประมาณ 37,200 ล้านชั่วโมง โดยที่ 24,500 ล้านชั่วโมงทำโดยผู้ชาย และ 12,700 ล้านชั่วโมงทำโดยผู้หญิง เขาได้ประมาณว่าจำนวนชั่วโมงที่ใช้ในการทำงานบ้านในประเทศฝรั่งเศสจะสูงกว่าการใช้เวลาในการทำงานนอกบ้านประมาณ 30%

Chase⁴⁴ ได้ประเมินเวลาทั้งหมดที่แม่บ้านใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ในงานบ้านในประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น ในเรื่องของการประกอบอาหาร การทำความสะอาดบ้าน ดูแลบุตร ฯลฯ เขาประเมินว่าแม่บ้านใช้เวลาในกิจกรรมต่าง ๆ รวมแล้วเฉลี่ยใน 1 สัปดาห์ประมาณ 99.6 ชั่วโมง พร้อมกันนี้เขาได้ประเมินมูลค่าของงานบ้านโดยใช้วิธีการหาค่าทดแทนซึ่งโดยการใช้ค่าจ้างในตลาดแรงงานในแต่ละอาชีพมาประเมินค่างานบ้านในแต่ละกิจกรรมของการใช้เวลาในการทำงานบ้านของแม่บ้าน ซึ่งใน 1 สัปดาห์ งานบ้านจะมีมูลค่าประมาณ 257.53 ดอลลาร์

Erickson และคณะ⁴⁵ ได้ศึกษาถึง การแบ่งเบาระงานบ้านของสามี ซึ่งพบว่ามีเพียงตัวแปรทางด้านการศึกษาของภรรยาเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์กับการแบ่งรับงานบ้านของสามี นั่นคือ เมื่อภรรยามีการศึกษาสูงเท่าใด การแบ่งรับงานบ้านของสามีจะเพิ่มขึ้น ส่วนฝ่ายสามีตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการแบ่งรับงานบ้านของเขาก็คือ รายได้ของเขาเอง อย่างไรก็ตามเขาได้แย้งว่า แม้ภรรยามีการศึกษาสูง แต่ถ้าหากสามีของเขามีสถานภาพการทำงานสูง หรือประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เธอจะพบว่ามันเป็นการยากที่จะสรุปเกี่ยวกับหน้าที่หรือภาระงานบ้านของเธอว่าจะเพิ่มขึ้น

⁴² ดูรายละเอียดใน Luisella Goloschmidt-Clermont. "Unpaid Work in the household". A Review of Economic Evaluation Methods. (Geneva: International Labour Office, 1982), p. 70.

⁴³ Ibid . , p. 108.

⁴⁴ Chase Mannattan Bank What is A Wife Worth? (New York. Mimeographed., 1992).

⁴⁵ Erickson, Julia A. and The Others "The Division of Family Role" Journal of Marriage and Family 41 (1979) , : 301-303.

หรือลดลงได้ นอกจากนี้ Scanzoni⁴⁶ ก็ได้ศึกษาในเรื่องเดียวกันโดยทำการสัมภาษณ์กลุ่มภรรยาที่มีอายุระหว่าง 22-23 ปี ในสหรัฐอเมริกาพบว่า เมื่อรายได้ภรรยาเพิ่มขึ้นสามีของเธอจะมีส่วนช่วยแบ่งรับงานทำอาหารและล้างจานเพิ่มขึ้น และ Hood⁴⁷ก็เช่นกัน งานวิจัยของเขาพบว่ายิ่งภรรยามีรายได้มาจนเกือบครบครวมมากขึ้นเท่าใด เธอก็จะยังมีอิทธิพลที่จะดึงสามีของเธอมาช่วยแบ่งรับงานบ้านได้มากขึ้นเท่านั้น

Gecrkon and Gove⁴⁸ และ Berk and Berk⁴⁹ ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการใช้เวลาในการทำงานบ้านของสตรีก็คือ การมีบุตรก่อนวัยเรียน และในรายละเอียดของงานวิจัย ซึ่งให้เห็นถึงครอบครัวที่สามีและภรรยาซึ่งต่างออกไปทำงานนอกบ้าน และมีบุตรที่ยังเล็กอยู่ ฝ่ายสามีแทบจะไม่ได้ทำอะไรเพิ่มขึ้นเลยในงานเกี่ยวกับการดูแลเด็กในคอนเช้า ขณะที่ภรรยาต้องตื่นนอนเช้าขึ้นกว่าเดิมเพื่อที่จะทำหน้าที่นี้ รวมทั้งต้องเตรียมอาหารเช้า อาหารกลางวัน แต่งตัวให้เด็ก ๆ อย่างไรก็ตามในตอนเย็นสามีจะมีส่วนช่วยรับภาระเลี้ยงดูเด็ก ๆ เพิ่มขึ้นบ้าง

Murphy⁵⁰ ได้ใช้วิธีการประเมินค่างานบ้านสองวิธีมาเปรียบเทียบกันคือ วิธีการหาค่าเสียโอกาส และวิธีการหาค่าทดแทน ในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปี 1960 และปี 1970 โดยแบ่งกลุ่มที่ประเมินไว้ 4 กลุ่มคือ กลุ่มของผู้มีอาชีพเป็นแม่บ้าน กลุ่มชายที่มีครอบครัวแล้ว กลุ่มชายโสด และกลุ่มหญิงโสด คังตารางที่ 2.1 และ 2.2⁵¹

⁴⁶Scanzoni, John. *Sex Role, Women's Work and Marital Conflict: A Study of Family Change.*, (Massachusetts: Heath Lexington, 1978)

⁴⁷Hood, Jane. *Becoming A Two Job Family.* Praeger, (1983).

⁴⁸Gecrkon, Michael, and Walter R. Gove. *At Home and Work: The Family's Allocation of Labour.* (Sage, 1983).

⁴⁹Berk and Berk. *Labour and Leisure at Home: Content and Organization of the Household Day.* (Beverly Hills: Sage Publications, 1979).

⁵⁰Murphy, Martin, *The Value of Non-Market Household Production: Opportunity Cost Versus Market Cost Estimates.* *Review of Income and Wealth* 24, (September 1978) : 243-245,

⁵¹Ibid . , pp. 248-249.

ตารางที่ 2.1 มูลค่าของงานบ้านในปี 1960 ของผู้มีอายุ 16 ปีขึ้นไป

(หน่วยเป็นล้านดอลลาร์ยกเว้นแถวสุดท้าย)

กลุ่มที่ประเมิน และวิธีการประเมิน	การเตรียมและ ปรุงอาหาร	การเก็บกวาดบ้าน	การซักรีดเสื้อผ้า	การดูแล ครอบครัว	อื่น ๆ	รวมมูลค่า (ดอลลาร์)	มูลค่าคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ของ GNP
วิธีหาค่าเสียโอกาส							
กลุ่มแม่บ้าน	34.4	24.9	19.0	18.5	15.8	112.6	22.4
กลุ่มชายที่มีครอบครัวแล้ว	2.6	12.9	0.0	2.6	10.3	28.4	5.6
กลุ่มหญิงโสด	8.0	15.4	5.0	5.6	5.9	39.9	7.9
กลุ่มชายโสด	2.1	2.2	1.1	0.0	3.2	8.6	1.7
รวม	47.1	55.4	25.1	26.7	35.2	189.5	37.6
วิธีหาค่าทดแทน							
กลุ่มแม่บ้าน	29.3	27.2	17.0	15.3	19.4	108.2	21.5
กลุ่มชายที่มีครอบครัวแล้ว	2.4	13.7	0.0	1.8	11.5	29.4	5.8
กลุ่มหญิงโสด	6.7	16.4	4.4	4.5	7.1	39.1	7.8
กลุ่มชายโสด	2.0	2.2	0.9	0.0	3.5	8.6	1.7
รวม	40.4	59.5	22.3	21.6	41.5	185.3	36.8

ตารางที่ 2.2 แสดงมูลค่าของงานบ้าน ในปี 1970 ของผู้มีอายุ 16 ปีขึ้นไป

(หน่วยเป็นล้านดอลลาร์ยกเว้นแถวสุดท้าย)

กลุ่มที่ประเมิน และวิธีการประเมิน	การเตรียมและ ปรุงอาหาร	การเก็บกวาดบ้าน	การซักรีดเสื้อผ้า	การดูแล ครอบครัว	อื่น ๆ	รวมมูลค่า (ดอลลาร์)	มูลค่าคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ของ GNP
วิธีหักเสียโอกาส							
กลุ่มแม่บ้าน	62.3	45.1	34.2	31.1	28.9	201.6	20.7
กลุ่มชายที่มีครอบครัวแล้ว	4.9	24.6	0.0	4.9	19.6	54.0	3.5
กลุ่มหญิงโสด	17.7	34.1	11.1	12.3	13.0	88.2	9.0
กลุ่มชายโสด	4.7	4.7	2.3	0.0	7.0	18.7	1.9
รวม	89.6	108.5	47.6	48.3	68.5	362.5	37.1
วิธีหักทดแทน							
กลุ่มแม่บ้าน	57.1	41.6	33.1	20.7	33.6	186.1	19.0
กลุ่มชายที่มีครอบครัวแล้ว	4.9	23.3	0.0	2.9	21.5	52.6	5.4
กลุ่มหญิงโสด	15.6	30.3	10.3	7.9	14.6	78.7	8.0
กลุ่มชายโสด	4.5	4.3	2.0	0.0	7.4	18.2	1.9
รวม	82.1	99.5	45.5	31.5	77.1	335.6	34.3

จากการศึกษาพบว่าค่าของงานบ้านซึ่งประเมินได้เป็นต้นทุนในปี 1960 เกี่ยวกับกิจกรรมการเตรียมและปรุงอาหาร การซักรีดเสื้อผ้า และการดูแลครอบครัว ซึ่งประเมินค่าโดยใช้วิธีหาค่าเสียโอกาส จะประเมินได้สูงกว่าการประเมินค่าโดยใช้วิธีหาค่าทดแทนในทุกกลุ่มที่ได้ทำการประเมิน ส่วนกิจกรรมเกี่ยวกับการเก็บกวาดบ้าน รวมทั้งกิจกรรมอื่น ๆ การประเมินค่าโดยใช้วิธีหาค่าทดแทนจะประเมินค่าได้สูงกว่าการประเมินโดยใช้วิธีหาค่าเสียโอกาส ส่วนในปี 1970 เกือบทุกกิจกรรมยกเว้นในกิจกรรมอื่น ๆ การประเมินค่าของงานบ้านโดยใช้วิธีหาค่าเสียโอกาสจะประเมินได้สูงกว่าวิธีการประเมินแบบหาค่าทดแทน นอกจากนี้เมื่อพิจารณามูลค่าที่คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ของ GNP พบว่า ค่าที่ได้จากการประเมินค่าของงานบ้านโดยวิธีหาค่าเสียโอกาสจะมีค่าสูงกว่าการประเมินค่าโดยวิธีหาค่าทดแทนประมาณ 1-3% ของ GNP ในปี 1960 และปี 1970 งานวิจัยนี้ยังพบอีกว่าสัดส่วนของมูลค่างานบ้านในปี 1970 โดยการประเมินทั้ง 2 วิธีมีค่าลดลงเมื่อเทียบกับปี 1960 กล่าวคือ การประเมินค่าโดยใช้วิธีหาค่าเสียโอกาสมีค่าประมาณ 37.1% ของ GNP ในปี 1970 ขณะที่ปี 1960 การประเมินค่าโดยวิธีนี้จะมีค่าประมาณ 37.6% ของ GNP และการประเมินค่าของงานบ้านโดยวิธีการหาค่าทดแทนจะมีค่าประมาณ 34.3% ของ GNP ในปี 1970 แต่ในปี 1960 การประเมินค่าโดยวิธีนี้จะมีค่าประมาณ 36.8% ของ GNP ที่เป็นเช่นนี้เขาได้ตั้งข้อสังเกตว่า อาจเนื่องมาจากการมีการพัฒนาการทางเทคโนโลยี ซึ่งทำให้แม่บ้านทำงานบ้านลดลง รวมทั้งมีการย้ายการผลิตจากภาคครัวเรือนออกไปสู่ภาคตลาดมากขึ้น จึงทำให้เวลาที่ทำกิจการงานบ้านในครัวเรือนในปี 1970 ลดลง อย่างไรก็ตามวิธีการประเมินค่างานบ้านโดยวิธีการทั้งสองวิธีในอนาคต เขาสรุปว่าน่าจะมีค่าคงที่และมีความใกล้เคียงกัน

Reben Gronau⁵² ได้ศึกษาถึงการจัดสรรเวลาของหญิงมีสามีในประเทศอิสราเอล โดยใช้ข้อมูลการสำรวจการใช้จ่ายของครัวเรือนชาวอิสราเอล ในเมือง ซึ่งทำการสำรวจในปี 1968-1969 ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้สุ่มตัวอย่างประชาชนที่มีอายุ 19 ปีขึ้นไป โดยใช้แบบสอบถามเพื่อให้ทราบถึงเวลาที่ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน จาก 04.00 น. ถึง 04.00 น. ในวันรุ่งขึ้น โดย Gronau ได้แบ่งกิจกรรมออกเป็น

1. การทำงานบ้าน (Work at Home) แบ่งเป็นการดูแลเด็ก (Child Care) และงานบ้าน (House Work)
2. การทำงานในตลาด และการเดินทางเพื่อทำงานในตลาด (Work in Market Including Travel to Work)

⁵²Reben Gronau, "The Allocation of Time of Israel Women." *Journal of Political Economy* 84(August 1976) : .201-220.

3. การพักผ่อน (Leisure)

ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ใช้ Regression Function ในการประมาณค่าโดยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Square Method) และกำหนดตัวแปรที่ใช้อธิบายเวลาที่ผู้หญิงใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ นั้นคือ อายุของภรรยา (Wife's Age) การศึกษา (Education) ถิ่นที่เกิด (Country of Birth) ระยะเวลาที่อพยพเข้ามาอาศัย (Length of Residence) จำนวนเด็กแบ่งแยกตามอายุ (Number and Age Composition Children): 0-5 ปี 6-12 ปี และ 13-17 ปี

ผลการศึกษาของ Gronau พบว่า การศึกษาของแม่บ้านมีความสัมพันธ์ในทางตรงข้ามกับเวลาที่ใช้ทำงานในบ้านของแม่บ้าน และมีความสัมพันธ์ในทางเดียวกันกับเวลาที่ใช้ในตลาดแรงงานและเวลาที่ใช้ในการพักผ่อนของแม่บ้าน จำนวนบุตรมีความสัมพันธ์ในทางตรงกันข้ามกับเวลาที่แม่บ้านใช้ในการดูแลบุตร อายุของบุตรมีความสัมพันธ์ในทางตรงกันข้ามกับเวลาที่แม่บ้านใช้ทำงานในบ้าน อายุของแม่บ้านมีความสัมพันธ์ในทางตรงกันข้ามกับเวลาที่แม่บ้านใช้ในการดูแลบุตร ระยะเวลาที่อพยพเข้ามาอาศัยและถิ่นที่เกิด ไม่มีความสัมพันธ์ต่อเวลาที่แม่บ้านใช้ในการดูแลบุตร และเพื่อที่จะให้เห็นลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของสามีต่อการจัดสรรเวลาของครัวเรือน Gronau ได้นำเอา "จำนวนปีของการศึกษาของสามีและแหล่งที่เกิดของสามี" รวมเข้าในสมการด้วย ซึ่งผลปรากฏว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์แต่อย่างใด และท้ายที่สุด Gronau ได้นำ "รายได้ของครัวเรือน" รวมเข้าไปในสมการด้วย ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาพบว่ารายได้ของครอบครัวที่สูงกว่า มีแนวโน้มที่ผู้หญิงมีสามีจะใช้เวลาในการทำงานในบ้านและในการพักผ่อนมากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะใช้เวลาในกิจกรรมการตลาดน้อยลง

Sutthilux Sa-Ngarmangkang⁵³ ได้ศึกษาถึงการจัดสรรเวลาของผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว เฉพาะกรณีของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยของรัฐในเขตกรุงเทพมหานคร โดยแบ่งการจัดสรรเวลาออกเป็น 1. เวลา (วัดเป็นชั่วโมง) ทำงานในตลาดแรงงาน (Market Work) 2. เวลา (วัดเป็นชั่วโมง) ทำงานบ้าน (Non-Market Work) 3. เวลา (วัดเป็นชั่วโมง) พักผ่อน (Leisure) ซึ่งตัวแปรที่ใช้อธิบายการจัดสรรเวลาในกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่ อายุ การศึกษา ค่าจ้าง จำนวนปีของประสบการณ์ จำนวนบุตร อายุบุตร รายได้ของครอบครัว ซึ่งไม่รวมรายได้ของภรรยา ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่

⁵³Sutthilux Sa-Ngarmangkang, "Allocation of Time of Married Women: A Case Study of Bangkok University Teacher" (Master Thesis, Faculty of Economics, Thammasat University, 1981)

มีอิทธิพลอย่างมากต่อการทำงานในตลาดแรงงานของอาจารย์หญิงที่แต่งงานแล้ว คือค่าจ้างและจำนวนบุตร กล่าวคือ ถ้าค่าจ้างสูงขึ้น จำนวนชั่วโมงทำงานในตลาดแรงงานจะสูงขึ้น และจำนวนชั่วโมงการพักผ่อนจะลดลง จำนวนและอายุของบุตรมีผลในทางตรงข้ามกับจำนวนชั่วโมงทำงานในตลาดแรงงานและจำนวนชั่วโมงพักผ่อน แต่มีผลในทางเดียวกับจำนวนชั่วโมงทำงานบ้าน และเมื่ออายุบุตรมากขึ้นอิทธิพลของตัวแปรนี้จะลดลงโดยมารดาจะมีเวลาทำงานในตลาดแรงงานและมีเวลาพักผ่อนมากขึ้น รายได้ของครอบครัวมีอิทธิพลในทางเดียวกันกับการพักผ่อนในวันทำงาน แต่ไม่มีอิทธิพลต่อการพักผ่อนในวันหยุด

จิตชม ชัชรเนตร⁵⁴ ได้ทำการวิจัยเรื่องสตรีที่ทำงานกับภาระความรับผิดชอบในครอบครัวโดยมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงสาเหตุที่สตรีปัจจุบันต้องออกไปทำงานนอกบ้าน สภาพการทำงานนอกบ้านของสตรีนั้นเป็นอย่างไร มีสวัสดิการพิเศษอะไรบ้างสำหรับสตรีที่มีครอบครัว และศึกษาถึงภาระความรับผิดชอบในครอบครัว และทัศนคติต่าง ๆ ของสตรีในปัจจุบันที่มีต่อการทำงานนอกบ้านและในบ้านโดยศึกษาเฉพาะกรณีสตรีที่ทำงานในธนาคารพาณิชย์ ซึ่งมีสถานภาพการทำงานทั้งระดับสูงและระดับต่ำ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า สตรีในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 26-41 ปี ซึ่งแต่เดิมไม่มีโอกาสทำงานนอกบ้าน มีแต่ภาวะการทำงานในครอบครัวเท่านั้น เพิ่งจะเริ่มออกมาทำงานนอกบ้านเมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมาเอง แสดงให้เห็นว่าแต่ก่อนนี้สตรีทำงานในบ้านจำนวนน้อย การทำงานของสตรีส่วนใหญ่ต้องการเงินมากกว่าเหตุผลด้านอื่น ระดับการศึกษาสัมพันธ์กับสถานภาพการทำงาน โดยผู้มีการศึกษาสูงจะทำงานในตำแหน่งหน้าที่การงานสูง ผู้ที่มีการศึกษาดำจะทำงานในตำแหน่งที่ลดลงตามลำดับ ในเรื่องของภาระความรับผิดชอบในครอบครัว ผู้ที่มีรายได้ดีมักจะมีคนรับใช้ทำงานบ้านแทน แต่บางคนก็อาจมีญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ด้วยกันรับภาระงานในบ้านไปแทน ปัญหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับงานบ้านคือ เรื่องคนรับใช้ที่ไม่มีประสิทธิภาพและมีปริมาณไม่เพียงพอกับความต้องการ

Blanchard⁵⁵ ได้ศึกษาเกี่ยวกับชีวิตสตรีในครอบครัวชนบทของไทย พบว่างานต่าง ๆ ที่ได้ทำกันอยู่ในแต่ละวัน ในชีวิตของครอบครัวในชนบทนั้นแบ่งไปได้ตามเพศคือ งานชนิดนั้นเป็นงานของเพศชาย งานชนิดนี้เป็นงานของเพศหญิง แต่ก็ไม่ใช่พื้นฐานการแบ่งที่ตายตัว โดยปกติ

⁵⁴จิตชม ชัชรเนตร, "สตรีที่ทำงานกับภาระความรับผิดชอบในครอบครัว: ศึกษาเฉพาะกรณีสตรีที่ทำงานในธนาคารพาณิชย์เขตกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522)

⁵⁵อ้างในอาภาพันธ์ จันทรสว่าง, แม่บ้านเกษตรกรกับการพัฒนาประเทศ (กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2530), หน้า 9.

มักจะรับผิดชอบทำงานบ้าน แต่ในฤดูกาลปักดำและเก็บเกี่ยว สตรีจะไปช่วยผู้ชายทำงานในนา ส่วนผู้ชายและเด็กชายมักทำงานในนาหรืองานหนักอื่น ๆ แต่เมื่อถึงคราวจำเป็นเขาก็จะช่วยทำอาหาร ตักน้ำและซักผ้าของตนเองด้วย

วารุณี ภูริสันสิทธิ และเบ็ญจา จิรภัทรพิมล⁵⁶ ได้ศึกษาสตรี 3 กลุ่มคือ กลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม และอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ในจังหวัดลำพูน ลำปาง และ เชียงใหม่ พบว่า สตรีที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมนั้น ทำให้สตรีต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความรับผิดชอบเกี่ยวกับภาระการทำงานบ้าน ซึ่งจากเดิมที่เคยเป็นงานของสตรีผู้เป็นภรรยาเป็นการช่วยกันแบ่งเบาระหว่างสามี-ภรรยา และ/หรือ เครือญาติคนอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะงานเช่นกัน กล่าวคือ ถ้าเป็นงานบ้านทั่ว ๆ ไปเช่น การจ่ายตลาด ทำกับข้าว ถ้างด้วยขาม ทำความสะอาดบ้าน และซักรีดเสื้อผ้า นั้น จากการศึกษาพบว่า งานเหล่านี้ส่วนใหญ่ภรรยาทำทั้งหมด บางงานจะมีแม่/น้องหรือลูกที่โตคอยช่วยเหลือ ซึ่งแตกต่างกับงานเลี้ยงลูก พบว่าส่วนใหญ่ทั้งสามีและภรรยาช่วยกันเลี้ยง นอกจากนี้ยังพบอีกว่าญาติมีส่วนอย่างมากในการแบ่งเบาระบบงานบ้านของสตรี ในขณะที่สามีมีส่วนช่วยในการเลี้ยงดูลูกบ้าง ซึ่งอาจเป็นผลให้สตรีมีโอกาสเข้าสู่ตลาดแรงงานได้ง่ายขึ้น จนกลายเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่สตรีไทยออกไปทำงานนอกบ้าน ซึ่งนับวันจะมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมเมือง

วารุณี ธาระวานิชย์ และคณะ⁵⁷ ได้ศึกษาถึงการใช้เวลาของแม่บ้านในครัวเรือนในจังหวัดปัตตานี เมื่อปี 2526 โดยวิธีการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ ซึ่งพบว่า เวลาทำงานเพื่อหารายได้ของแม่บ้านใกล้เคียงกับการใช้เวลาของพ่อบ้าน ส่วนเวลาที่เหลือจากการทำงานเพื่อหารายได้นั้น แม่บ้านจะใช้เวลาไปกับการดูแลบ้าน เช่น การกำจัดขยะ และทำความสะอาดบ้าน ซึ่งใช้เวลารวมกันมากกว่า 3 ชั่วโมงต่อวัน สำหรับการประกอบอาหารภายในครัวเรือนโดยมีสมาชิกเฉลี่ยมีอยู่ 5 คน เวลาที่ใช้จะไม่น้อยกว่า 2 ชั่วโมง และโดยเฉลี่ยในหนึ่งปีแม่บ้านจะใช้เวลาในการทำ

⁵⁶วารุณี ภูริสันสิทธิ และเบ็ญจา จิรภัทรพิมล, รายงานการวิจัยสถานะการทำงานอุตสาหกรรมของสตรีกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว (ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537)

⁵⁷วารุณี ธาระวานิชย์, การใช้เวลาของแม่บ้านในครัวเรือนในรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิจัยบทบาทของสตรีในด้านการเกษตรในประเทศไทย, จัดรวบรวมโดยสถาบันวิจัย การทำฟาร์ม กรมวิชาการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยโอเอเรนสเตท(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศไทยจำกัด, 2529), หน้า 63.

ความสะอาดบ้าน ประกอบอาหาร และล้างภาชนะ อย่างน้อยวันละ 5 ชั่วโมง ใช้เวลาในการซักเสื้อผ้าประมาณสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง ซื้ออาหารอีกประมาณครั้งละ 1 ชั่วโมง

เบญจพรหม จินวัตร และคณะ⁵⁸ ได้ศึกษาถึงความแตกต่างในบทบาทชายและหญิงในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและกิจกรรมในครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า ผู้หญิงทำงานบ้านมากกว่าผู้ชายประมาณ 3 เท่าคือ ผู้ชายใช้เวลาประมาณ 11 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในการทำงานบ้าน ในขณะที่ผู้หญิงใช้เวลาถึง 35 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในการทำงานบ้าน งานบ้านที่ผู้หญิงทำได้แก่ งานซื้อกับข้าว ทำอาหารเช้า ทำอาหารเย็น กวาดดูบ้าน ซักรีดผ้าและดักน้ำ และในจำนวน 11 ชั่วโมงที่ชายทำงานบ้านนั้น 5 ชั่วโมงเป็นการทำสวนผัก ที่เหลือเป็นเวลาทำงานจริง 6 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เทียบกับเวลาที่ผู้หญิงทำงานบ้าน (ไม่นับเวลาทำสวนผัก) ถึง 31.6 ชั่วโมง หรือมากกว่าชายกว่า 5 เท่าตัว สำหรับงานที่ผู้หญิงต้องใช้เวลามากที่สุดก็คือ ในเรื่องของ การดูแลบุตร ผู้หญิงจะใช้เวลาในกิจกรรมนี้ถึงสัปดาห์ละ 12 ชั่วโมง ในขณะที่ผู้ชายใช้เวลาเพียง 2 ชั่วโมง ขณะที่งานวิจัยของฟิงพิศ คุลยพัทธ์⁵⁹ ศึกษาถึงการใช้เวลาของการทำงานบ้านในสตรีที่เป็นเกษตรกรพบว่า สตรีใช้เวลาทำงานบ้านปีละ 2,250 ชั่วโมงหรือเฉลี่ยแล้วอาทิตย์ละ 43.26 ชั่วโมง

อัจฉรา นวจินดา และคณะ⁶⁰ ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เวลากับการพัฒนาสตรีในครัวเรือนเกษตรกรไทย จากครัวเรือนตัวอย่าง 480 ครัวเรือน ใน 6 จังหวัด โดยแต่ละจังหวัดจะอยู่ในแต่ละภาคการเกษตรแล้วใช้แบบสอบถามระหว่างเดือนเมษายน 2523 ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าสตรีในครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้เวลาทำงานบ้าน 6-9 ชั่วโมงต่อวัน ส่วนการประกอบอาชีพหลักต่อการเป็นเกษตรกรใช้เวลา 16-27 สัปดาห์ หรือ 112-189 วันต่อปี นอกจากนี้ งานวิจัยชิ้นนี้ยังพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้เวลาทำงานบ้านของสตรีเกษตรกรคือ อายุของสตรี ระดับการศึกษา และการที่มีเด็กที่อายุต่ำกว่า 10 ปีอยู่ในบ้าน โดยอายุและระดับการศึกษาของสตรีจะมีความสัมพันธ์ในทางตรงข้ามกับเวลาที่ใช้ในการทำงานบ้าน แต่การมีเด็กที่อายุต่ำกว่า 10 ปี จะมีความสัมพันธ์ในทางเดียวกับเวลาที่ใช้ในการทำงานบ้านของสตรี

⁵⁸เบญจพรหม จินวัตร และคณะ, บทบาทของชายและหญิงในระบบการทำฟาร์มในอำเภอพร้าวจังหวัดเชียงใหม่, รายงานการประชุมเสนอผลงานทางวิชาการ ด้านสตรีศึกษาในภาคเหนือ โครงการสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531, หน้า 62.

⁵⁹ฟิงพิศ คุลยพัทธ์ "บทบาทของสตรีกับการเกษตร" บทความเสนอในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่องการวิจัยบทบาทในด้านการเกษตรในประเทศไทย, สิงหาคม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ, 2528.

⁶⁰อัจฉรา นวจินดา และคณะ, การใช้เวลากับการพัฒนาสตรีในครอบครัวเกษตรกรไทย, วารสารเกษตรมนุษยศาสตร์ ปีที่ 28 ฉบับที่ 1 มีนาคม 2527.